DAOS, DAVOS (DAVUS) — SCLAVI DACI?

Ideea de a întreprinde cercetarea de față mi-a fost sugerată de două pasaje din primul volum al tratatului de *Istoria României*. În ambele pasaje se fac scurte mențiuni despre semnificația etnică a numelor de sclav *Daos, Davos (Davus)*, însă concluziile diferă. Nu există nici un indiciu că această deosebire ar rezulta dintr-o eventuală divergență de păreri dintre autorii celor două texte; pare a fi vorba mai curînd de o inadvertență a celor însărcinați cu munca de coordonare a materialului elaborat de numeroșii colaboratori.

Primul pasaj face parte din capitolul al IV-lea al părții întîi. Aici se tratează despre stabilirea coloniilor grecești pe teritoriul Dobrogei și despre schimburile comerciale pe care acestea, îndeosebi Histria, le făceau cu populațiile autohtone în cursul sec. al VI-lea și al V-lea î.e.n. După ce arată că vinul, untdelemnul și produsele meșteșugărești de tot felul se schimbau pe miere, piei și mai ales grîu și sclavi, autorul (Acad. prof. E. Condurachi) spune textual: „Nu e de mirare că în veacurile următoare, așa cum apare în comedia neo-atică a lui Menandru, termenul de Δᾶος adică „dac“, și [illegible] , adică „get“, sînt sinonimi la Atena cu acela de sclavi“[1].

Cel de-al doilea pasaj este la începutul părții a doua, ce se referă la apariția și formarea relațiilor sclavagiste în Dacia. Semnalînd cele mai vechi mențiuni despre numele dacilor în izvoarele literare, care datează abia din sec. I î.e.n., autorul (Acad. prof. C. Daicoviciu) adaugă: „Ca nume de sclavi, apare, e drept, încă în sec. IV î.e.n., la poetul comic Menandru, din Atena, numele *Daos*, iar în sec. II î.e.n., la scriitorul de comedii latin Terențiu, acela de *Davus* sau *Davos* (alături de *Geta*), numiri date sclavilor desigur după originea lor etnică, dar nu e sigur că aceasta este cea dacică“[2].

În primul din cele două pasaje este reprodusă fidel o opinie care a avut (cum se va arăta mai jos) o largă circulație nu numai în literatura istorică, ci și în lucrările unor lingviști. În schimb, poziția adoptată de autorul

[1] *Istoria României*, vol. I. București, 1960, p. 172. Autorul trimite, în notă, la *Comicorum Graecorum fragmenta* (Firmin Didot), p. 771, frg. 517; dar din acest text, un citat dintr-o operă a medicului grec Galenos, rezultă altceva decît frecvența celor doi termeni, sinonimia sau semnificația lor.

[2] *Ibid.*, p. 258.

celui de-al doilea sugerează că explicaţia anterioară nu este satisfăcătoare şi că noi investigaţii ar putea da alte rezultate. Se înţelege că, într-o lucrare de amploarea celei dintîi istorii ştiinţifice a patriei noastre, autorul nu se putea extinde mai mult asupra acestei probleme, care, proporţional, reprezintă doar un amănunt, mulţumindu-se numai să atragă atenţia, prin dubiul formulat, asupra necesităţii elucidării ei.

Încercînd să dau urmare acestei sugestii, am supus unei analize mai aprofundate părerile diferiţilor cercetători ai trecutului nostru îndepărtat; am făcut un examen critic izvoarelor pe care aceştia le-au folosit, căutînd apoi să completez materialul informativ cu alte ştiri pe care ni le-a transmis antichitatea. Procedînd astfel, încă din prima etapă a investigaţiilor mele mi-am dat seama că problema este mai complexă decît a fost considerată pînă acum, iar felul cum a fost soluţionată nu pare a fi în concordanţă cu realitatea faptelor.

În adevăr, aşa cum va reieşi, de altfel, din cele ce urmează, ştirile transmise de către autorii antici n-au fost totdeauna just interpretate de cercetătorii moderni, istorici şi lingvişti, unii dintre ei lăsîndu-se amăgiţi de aparenţe pentru a trage concluzii nu totdeauna suficient de întemeiate. Pe lîngă aceasta, ei n-au folosit, concomitent cu izvoarele literare, şi ştirile furnizate de monumentele epigrafice, care le-ar fi dat o viziune mai amplă a problemei şi le-ar fi orientat, astfel, cercetările pe un drum diferit, dar mai apropiat de adevăr.

Numele de sclav *Daos* apare mai întîi în sec. al IV-lea î.e.n. în comediile lui Menandru, în care, după cum se ştie, sclavii joacă un rol de frunte în desfăşurarea intrigii. Astfel, dintre comediile care au ajuns pînă la noi, Daos apare în: *Heros* (Eroul), *Epitrepontes* (Împricinaţii), *Perikeiromene* (Fata cu cosiţa tăiată), *Georgos* (Ţăranul), *Colax* (Linguşitorul), *Misumenos* (Pesimistul), *Perinthia* (Perintiana), într-un fragment dintr-o comedie neidentificată încă şi cunoscută sub numele de „Comedia florentină", şi, în sfîrşit, în comedia *Dyscolos*, recent descoperită şi publicată.

În cîteva din aceste comedii *(Heros, Misumenos, Perinthia, Dyscolos) Daos* apare alături de un alt tovarăş de sclavie, *Getas*, robind împreună la acelaşi stăpîn sau la stăpîni diferiţi. Cele două nume figurează de obicei printre multe altele care sînt considerate a indica ţara de origine a sclavilor din comedia greacă, începînd de la Aristofan. Iată pe cele mai frecvent întîlnite: *Thratta, Lydos, Phrygios, Syros, Cilix, Mysis.* Alte nume de sclavi erau specifice pentru anumite populaţii; astfel, *Manes* indica din lidian, *Midas* un frigian, *Tibios* un paflagonian, *Carion* un carian[3].

De la Menandru — şi probabil din operele altor poeţi comici, care însă n-au ajuns pînă la noi — *Daos* a trecut în comedia latină sub forma *Davos* sau *Davus*. Astfel, la Plaut avem o formă de ablativ *Davo*, amin-

[3] H. Wallon, *Histoire de l'esclavage dans l'antiquité*, Paris, 1879, p. 171—172; W. L. Westermann, *The Slave Systems of Greek and Roman Antiquity.* Philadelphia, The American Philosophical Society, 1955, p. 7.

tind doar pe tatăl unui sclav, şi una de vocativ, *Dave*, iar de la Caecilius Statius ni s-a păstrat titlul unei comedii *Davos*. În opera lui Terenţiu ne-au rămas, în schimb, atît *Davos (Davus)*, cît şi *Geta*. Astfel în comedia *Andria* apare Davos singur, iar în *Phormio* dimpreună cu Geta, amîndoi la acelaşi stăpîn. Felul în care sînt prezentate cele două personaje în comedia lui Terenţiu, mai bine zis interpretarea dată unui cuvînt, a contribuit în măsură decisivă la atribuirea unei origini dacice lui *Daos*. Este vorba, anume de versurile în care poetul latin pune în gura lui Davos următoarele cuvinte:

Amicus summus meus et popularis Geta
Heri ad me venit (v. 35—36).

Popularis a fost tradus de obicei printr-un cuvînt cu sensul de „compatriot". De aici concluzia că Davos, compatriot al lui Geta, nu putea fi decît de origine dacică!

Există însă mărturii tot din antichitate, unii comentatori tîrzii ai operei lui Terenţiu, care dovedesc că asemenea interpretare este eronată. Astfel, Donatus spune răspicat că *popularis* înseamnă: *eiusdem condicionis gregisque*[4]. Tot aşa Eugraphius, după ce confirmă cu un alt exemplu din Terenţiu (*Adelphi*, 55) sensul de *eiusdem condicionis* al lui *popularis*, pune întrebarea: ... *quid aliud quam servum indicat, quod est eiusdem condicionis?*[5]. Din aceste texte reiese limpede că sensul real al lui *popularis* este „tovarăş de robie". De altfel, în lipsa originalului grecesc pe care l-a imitat Terenţiu, ar fi greu să ne închipuim o cunoaştere atît de precisă a populaţiilor de la Dunăre din partea comicului latin, fost sclav de origine africană ...

Cunoştinţe temeinice avea, în schimb, despre aceste populaţii geograful Strabo, care a fost, pentru epoca sa, un adevărat om de ştiinţă. Vorbind, anume, despre diferenţierile ce existau între populaţiile geto-dace după teritoriile pe care le ocupau, adică geţii în regiunile răsăritene, spre Marea Neagră, iar dacii în ţinuturile muntoase, spre Germania şi cursul superior al Dunării, adică în vest, Strabo adaugă: „eu presupun că aceştia [i.e. dacii] mai înainte vreme se numeau Δάοι; de aici şi numărul mare de nume *Geta* şi *Daos* la sclavii din Atena"[6].

Examinînd însă în contextul ei această afirmaţie a lui Strabo, rezultă că ea nu este altceva decît o simplă ipoteză. În primul rînd, el foloseşte un termen pe care-l întîlnim în întreaga lui operă numai atunci cînd transmite o ştire despre care nu era nici el însuşi sigur: οἶμαι (presupun). În al doilea rînd, este fraza ce urmează imediat, în care, vorbind despre obiceiul atenienilor de a numi pe sclavi după ţara lor de origine, Strabo susţine că derivarea numelui Δάκος din Δᾶος este mai verosimilă decît din numele unui trib scitic numit Δᾶαι. Explicaţia este, deci, de natură pur teritorial-geografică: aceştia din urmă locuiau prea departe, vecini cu

---

[4] Aeli Donati *commentum Terenti*, ed. P. Wessner, vol. II. Lipsiae, 1905, p. 358.
[5] *Ibidem*, vol. III, 1, p. 207.
[6] Strabo, *Geographia*, VII, 3, 12.

Hircania (la sud-est de Marea Caspică), de unde nu era ușor să se aducă sclavi la Atena.

Pentru a aprecia mărturia lui Strabo la justa ei valoare, adică drept o ipoteză personală, este suficient să relevăm că nici un alt izvor istoric, mai vechi sau contemporan cu el, nu vorbește, nici direct nici indirect, despre existența presupusei numiri de *Daoi* dată dacilor. Pe de altă parte, unii autori greci mai tîrzii nu fac decît să reproducă mai mult sau mai puțin textual informația Geografului; amintesc printre aceștia pe Herodianus [7], Eustathios [8], care face direct referință la Strabo, și pe Stephanus Byzantius[9].

Nu mai puțin semnificativă este menținerea și circulația pe care a avut-o *Davos (Davus)* în anumite texte literare latine chiar și într-o epocă în care apare *Dacus*, utilizat pentru prima dată de Caesar[10]. Astfel, la Horațiu Davus apare în primul rînd ca sclav cu rolul bine determinat în comediile lui Terențiu[11], iar în al doilea ca sclav al poetului însuși și interlocutor al lui într-o satiră celebră[12]. Mai elocventă este însă în opera lui Horațiu frecvența mai mare a lui *Dacus* decît a lui *Davus* și cu o semnificație precis determinată din punct de vedere geografic[13]. Aceasta înseamnă că între cele două nume nu există nici un fel de relație.

Cei mai mulți cercetători care s-au ocupat cu geneza populațiilor din această parte a Europei antice au acceptat știrile din comediile lui Menandru, trecute apoi la Terențiu, precum și ipoteza lui Strabo. Astfel, plecînd de la datele celor doi dintîi, Müllenhoff[14] spune că în sec. al IV-lea î.e.n., cînd Δᾶος și Γέτας jucau roluri constante de sclavi în comedia lui Menandru, se pare că se cunoștea numele inițial al poporului, adică Δᾶοι, care însă ar fi dispărut curînd după aceea, pentru a reapare de abia pe la mijlocul sec. I î.e.n. sub o formă modificată, adică Δᾶκοι. Apoi continuă textual: „Chiar și asocierea în care apar Daos și Getas dovedește că nu e vorba numai de seminții învecinate, ci chiar înrudite"; iar în sprijinul acestei afirmații este reprodus textul versului citat mai sus din Terențiu.

Bazîndu-se, în schimb, pe ipoteza lui Strabo, Kretschmer [15] susține că între *Daci* și Δᾶοι ar fi același raport ca între *Graeci* și Γραῖοι. El explică apoi schimbarea numelui prin contopirea populației numite *Daoi* cu alte triburi cu care ar fi format mai tîrziu un singur popor. În felul acesta, cuvîntul Δᾶοι, cu o întrebuințare mai restrînsă, ar fi fost înlocuit cu termenul *Daci*, care ar fi devenit general.

De la textul lui Strabo pleacă și Detschew, care, după ce reproduce textual izvorul, afirmă categoric atunci cînd se ocupă cu dacii: „demnach

[7] Herodiani Technici *Reliquiae*, ed. Lentz, vol. I, p. 147, 27.
[8] În comentarul la opera geografică a lui Dionysios Periegetes, v. 305.
[9] Stephanus Byzantius, *Ethnica*, 216,22.
[10] *Commentarii de bello Gallico*, VI, 25,2.
[11] *Satire*, I, 10, 40; II, 5, 91; *Arta poetică*, v. 237.
[12] *Satire*, II, 7.
[13] *Ode*, I, 35, 8; II, 20, 18; III, 6, 14; 8, 18; *Satire*, II, 6, 53.
[14] K. Müllenhoff, *Deutsche Altertumskunde*, vol. III. Berlin, 1892, p. 149.
[15] P. Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache*. Göttingen, 1896, p. 214; cf. Idem, *Zum Balkanskythischen*, în *Glotta*, XXIV, 1936, p. 41.

sind die Daker Nachkommen der Daoi", iar în alt loc, vorbind despre daci, spune: „ältere Bezeichnung der Daker"[16].

Există două știri literare care au îndreptat atenția cercetătorilor spre regiunile din sudul Dunării ca patrie a lui Daos. Cea mai veche ne-o dă istoricul Tucidide, care face mențiune despre o populație tracică, Δῖοι, în ținutul munților Rhodope[17]. Plecînd de la varianta pe care o dă Dio Cassius[18] acestui text, R. Roesler (autorul faimoasei teorii privitoare la formarea poporului român exclusiv la sudul Dunării) confundă pe *Dioi* cu dacii. După el, dacii ar fi plecat din Tracia de sud într-o epocă necunoscută, ocupînd o regiune mai la nord de toate celelalte seminții trace. Atenienii i-ar fi cunoscut numai sub numele de *Daoi*, pe care l-ar fi purtat atunci cînd locuiau în ținuturile Traciei meridionale, adică în vecinătatea coloniilor lor; de aici prezența sclavilor numiți *Daos* la Atena și în comedia neo-atică[19]. Iată-i, așadar, pe acești presupuși strămoși ai dacilor deschizînd drumul pe care cu peste un mileniu mai tîrziu avea să emigreze populația romanizată din sudul Dunării...

O altă știre ne-o dă Ptolemeu[20], care amintește o localitate Δαουσδαυα în regiunea gurilor Dunării. Numele acestei localități l-a determinat pe Brandis[21] să încline spre recunoașterea existenței unei seminții trace cu numele Δᾶοι în sudul Dunării. În prima parte a toponimului el identifică numele populației, iar în cea de a doua un element frecvent în componența altor nume de localități, ca *Buridava, Sucidava* etc. Singura dificultate o constituie, după el, prezența lui —Σ— ce nu se găsește în celelalte toponime[22].

Dar, din cauza textului corupt, lectura numelui acestei localități nu este sigură; pe de altă parte, locul unde se afla ea n-a putut fi identificat[23]. De asemenea, nici un alt izvor antic nu face vreo mențiune despre această localitate și nici despre vreo populație cu nume identic sau înrudit în regiunea gurilor Dunării.

Avem știri literare despre existența unor populații cu nume identic sau asemănător și în regiuni ale lumii antice mai îndepărtate de Grecia decît cele cu care ne-am ocupat pînă acum. Astfel, Herodot numește *Daoi* o

---

[16] D. Detschew, *Die thrakischen Sprachreste*, Wien, 1957, p. 111 și 116. L. Robert, *Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine*. Première Partie. Paris, 1963. p. 342 (Bibliothèque Archéologique et Historique de l'Institut Français d'Archéologie d'Istamboul, XIII), trimite la Detschew cînd afirmă că „Οαδαυος se laisse comparer, pour la seconde partie, au nom des Daces et au nom si répandu Δαυος' Davus, Daus". Dar din această mențiune făcută în treacăt nu rezultă că autorul ar pune semnul egalității între cele două categorii de nume.

[17] *Războiul Peloponeziac*, II, 96; a se vedea și VII, 27.

[18] LI, 22: Δακικοῦ γένους în loc de Διακοῦ γένους.

[19] R. Roesler, *Romänische Studien*, Leipzig, 1871, p. 27—28.

[20] III. 10, 12.

[21] *RE*, s.v. *Dacia*, col. 1949 sq.

[22] A se vedea în această privință și W. Tomaschek, *Die alten Thraker*, II, 2 (1894), p. 29.

[23] A se vedea lucrarea mai recentă a lui V. Beševliev, *Zur Geographie Nord-Ost-Bulgariens in der Spätantike und im Mittelalter*, în *Balkansko Ezikoznania*, IV, 1962, p. 58—59.

populaţie nomadă din centrul Iranului [24]. A fost semnalată mai sus şi ştirea dată de Strabo despre sciţii din sud-estul Mării Caspice, numiţi *Daai*. În alte locuri el spune, ca şi Herodot, că aceştia erau nomazi şi că, după unii, s-ar trage din *Daii* de la nordul lacului Maeotis [25]. Tot aşa, Arrian vorbeşte despre o populaţie numită *Daai*, care locuia pe cursul inferior al rîului Tanais [26].

Numele *Daos* a fost pus în legătură şi cu acei *Daoi* amintiţi de Herodot. S-a susţinut, anume, că Alexandru Macedon, în timpul expediţiei sale împotriva perşilor, i-ar fi învins pe aceştia, aducînd numeroşi sclavi în Grecia; aşa s-ar explica de ce numele *Daos* a devenit frecvent la Atena [27]. În schimb, privitor la acei *Daai* din sud-estul Mării Caspice, a fost acceptată argumentarea lui Strabo: dificultatea de a se aduce sclavi de la depărtări atît de mari [28].

În acest stadiu al investigaţiei, este de interes şi instructivă o scurtă trecere în revistă a felului cum au fost interpretate ştirile în istoriografia noastră; cu atît mai mult, cu cît acesta a fost punctul de plecare.

Cel dintîi, după informaţiile pe care le am, este Alexandru Odobescu. Vorbind, într-una din lecţiile sale de istoria arheologiei ţinute la Universitatea din Bucureşti în 1874, despre un monument ilustrativ pentru o scenă din comedia *Andria* a lui Terenţiu, în care este implicat şi sclavul Davus, Odobescu spune că acest nume „era foarte adesea dat sclavilor în comediile antice şi care dovedeşte originea dacică a celor mai mulţi servitori din Atena" [29]. Cîţiva ani mai tîrziu, Grigore Tocilescu susţine că numele *Daos-Davos (Davus)* n-au nici o legătură cu dacii [30]. El înclină, în schimb, să-l pună în legătură cu *Dioi* din munţii Rhodope. Aşa s-ar explica, după Tocilescu, şi asocierea lui Daos cu Geta, care ar reprezenta pe geţii din sudul Dunării, adică din Tracia. Deci, ceea ce prevalează la Tocilescu este criteriul apropierii teritoriale; dar argumentarea lui nu rezistă unei confruntări etimologice. Predominantă a rămas însă printre cercetătorii noştri părerea formulată în termeni aproape identici de către Vasile Pârvan, atunci cînd se ocupă cu relaţiile comerciale dintre greci şi populaţiile autohtone de pe teritoriul ţării noastre, el precizează că, în schimbul unor unelte, al vinului şi untdelemnului, grecii duceau în metropole cereale, piei, miere şi sclavi. În legătură cu comerţul acesta de sclavi Pârvan afirmă că „robii daci şi geţi erau în veacul al IV-lea aşa de mulţi la Atena, încît poetul grec Menandru, în comediile sale, numeşte pe robi tocmai cu numele Dacul (Δᾶος) şi Getul

---

24 *Istorii*, I, 25.
25 *Op. cit.*, XI, 7, 1; 8, 2; 9, 3.
26 *Expeditio Alexandri*, III, 28, 8—10.
27 A se vedea F. A. Ukert, *Geographie der Griechen und Römer von den frühesten Zeiten bis auf Ptolemäus*, Weimar, 1846, III, 2, p. 598.
28 *Ibidem*.
29 *Istoria arheologiei*. I. Antichitatea. Renaşterea. Bucureşti, 1961, p. 268.
30 *Dacia inainte de Romani*. Bucureşti, 1880, p. 410, n. 818.

(Γέτας)" [31]. Pe urmele lui Pârvan s-au dus şi alţi cercetători români mai noi, care reproduc fidel esenţa formulării lui [32]. De altfel, în seria acestora se înscrie şi autorul primului pasaj citat la început, care parafrazează textul lui Pârvan.

Dar nici unul n-a reţinut că, în comparaţie cu lucrările anterioare, pe parcursul monumentalei sale opere *Getica*, Pârvan nu mai manifestă aceeaşi consecvenţă în această privinţă. Astfel, la început (p. 43) el caută să delimiteze teritoriile care furnizau sclavi negustorilor greci „la Geţii şi Dacii din Moldova şi Muntenia". Într-una din lucrările sale anterioare vorbise de drumuri comerciale care duceau, pînă departe, la dacii din interiorul arcului carpatic [33]. De asemenea, din ceea ce spune despre Menandru — „dînd sclavilor din comediile sale numele „Dacul" şi „Getul", făcea glume mai mult sau puţin spirituale pe socoteala Geţilor prea iubitori de femei" — rezultă că Pârvan nu mai aplică acestor nume criteriul etnic, ci alte considerente.

Dar şi mai semnificative sînt alte două pasaje de pe la mijlocul cărţii, în care Pârvan formulează o nouă teorie, în flagrantă contradicţie cu ceea ce spusese în lucrările anterioare. Mai întîi (p. 234) e de părere că acei Δῖοι din munţii Rhodope despre care vorbeşte Tucidide, amintiţi mai sus, „trebuie înţeleşi aşa cum — întîmplător — se citeşte în codicele C (Thuc., ed. Hude), ca Δᾶοι, adică *Daci* şi *Getae*". Din ceea ce spune în continuare reiese că Pârvan şi-a format această opinie, pe lîngă lecţiunea din Tucidide, şi din etimologia dată de Tomaschek [34], potrivit căreia Δῖος ar deriva din aceeaşi rădăcină ca şi Δᾶος, *Davos*. Urmînd să revin mai jos asupra etimologiei, precizez că nici unul din editorii lui Tucidide n-au adoptat lecţiunea pe care se sprijină Pârvan, optînd cu toţii — şi pe bună dreptate — pentru Δῖοι.

Cel de-al doilea pasaj din *Getica* (p. 286) are următorul text: „E foarte probabil că, dacă numele de sclav *Getas* a venit la greci prin negoţul de sclavi din Pontul Euxin, numele de sclav *Daos* a venit fie de la *Daii* din Rhodope, fie încă şi de la cei din Dalmatia, la coasta Adriaticei, acei Δᾶοι 'Αορσοί". (Ceva mai înainte, p. 281, Pârvan spunea: „în numele tribului „illyric" *Daursii* regăsim pe *Daoi*, numiţi în limba scită *aorsoi*"). Cu

---

[31] *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*. Bucureşti, 1923, p. 47—48. Cf. şi *La pénétration hellénique et hellénistique dans la vallée du Danube*, în *Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine*, Bucureşti, 1923, tome X, p. 5; *Dacia. An Outline of the Early Civilizations of the Carpatho-Danubian Countries*. Cambridge, 1928, p. 85; *Dacia*. Civilizaţiile străvechi din regiunile carpato-danubiene. Traducere după manuscrisul original francez inedit de Radu Vulpe. Bucureşti, 1957, p. 95. La p. 183, nota 56, traducătorul face următoarea adnotaţie: „*Daoi* şi *Getai*, nume frecvent întrebuinţate de greci pentru sclavii lor, care în mare parte veneau din regiunile scite şi daco-getice".

[32] D. Berciu, *Despre sclavajul la geto-daci*, în *Studii*, II, 1949, nr. 3, p. 117; C. Balmuş, *Frămîntări sociale la geto-daci înainte de cotropirea romană*, în *Buletin ştiinţific al Academiei RPR, seria ştiinţe istorice, filozofice şi economico-juridice*. Tom. II, 1950, nr. 1, p. 6; D. Tudor, *Istoria sclavajului în Dacia romană*, Bucureşti, 1957, p. 24.

[33] *Începuturile vieţii romane la gurile Dunării*, p. 48—49.

[34] *Die alten Thraker*, II, 2, p. 31.

alte cuvinte, o renunțare categorică și definitivă la Δᾶος — *Dacul* și o revenire, mai puțin sigură, la *Dioi* din Rhodope, pe care, pentru a da mai mare putere argumentării sale, îi pune în concurență cu cei din Dalmatia [35]. Este surprinzător și greu de explicat de ce istoricii noștri mai noi au rămas, aproape unanimi, la prima ipoteză a lui Pârvan, ignorînd cele spuse în *Getica!*

La fel de inconsistente sînt rezultatele la care au ajuns cei care s-au ocupat cu etimologia cuvîntului Δᾶος, — aceasta deoarece la baza cercetărilor au stat adeseori anumite idei preconcepute, care trebuiau confirmate cu orice preț și din punct de vedere lingvistic. Dintr-un astfel de cerc vicios, în care cercetătorii ajung mereu la punctul de plecare, cu greu se poate găsi o ieșire și aduce o soluție satisfăcătoare.

Pentru unii punctul de plecare l-a constituit ipoteza lui Strabo privitoare la pretinsul nume străvechi al dacilor; de aici strădania lor de a demonstra că Δᾶκος derivă din Δᾶος. Un exponent mai nou al acestei tendințe este Vladimir Gheorghiev. Anume, enumerînd, într-o lucrare despre limba tracilor, apărută în 1957, principiile de bază cu ajutorul cărora se pot interpreta numele proprii, Gheorghiev spune, printre altele, că cele mai vechi nume de triburi provin de la apelative denumind animalul-totem al tribului respectiv; iar ca exemplificare dă: Δᾶοι, *Davus*, Δάκοι, „lupi" < i.-e. **dhawo-s* „lup", *dhau—ko-s* „lup" [36]. Cîțiva ani mai tîrziu, într-o comunicare asupra genezei popoarelor balcanice [37], revine asupra problemei, spunînd textual: „Les Daces s'appelaient dans l'antiquité Δᾶκοι, *Daci*. Cependant Strabon, Étienne de Byzance et d'autres auteurs anciens nous renseignent sur le nom plus ancien de ce peuple, qui est Δᾶοι, lat. *Dāvos*. Le nom a été donc plus tard élargi par *-ko-* en **dhau-ko-*, d'ou Δᾶκοι, *Daci*". Acest citat comportă mai întîi două observații. În primul rînd, numai Strabo poate fi luat în considerare, dat fiind că Stephanus Byzantius și ceilalți n-au făcut altceva decît (cum am arătat mai sus) — să-l reproducă servil. În al doilea rînd — și aici este cheia problemei — Strabo nu „informează" (renseigne), ci „presupune" (présume), ceea ce rezultă fără nici o umbră de îndoială din textul original citat mai înainte.

În ceea ce privește criteriile de interpretare a numelor proprii, cele stabilite de Gheorghiev nu sînt singurele; mai pot fi adăugate și altele tot atît de valabile. Astfel, pentru numele de popor al dacilor, este mult

---

[35] În *Illirii, Istoria, limba și onomastica, romanizarea*. București, 1969, p. 60, n. 33, I. I. Russu contestă valoarea științifică a unor astfel de „etimologii rezultate din despărțirea arbitrară a unor cuvinte, cu care se poate demonstra orice".

[36] *Trakijskijat ezik* (La langue thrace). Sofia, 1957; cf. G. Mihăilă, în *Studii și cercet. lingvistice*, 9, 1958, p. 426. Referindu-se la explicația dată de Gheorghiev, H. Daicoviciu (*Dacii*, București, 1965, p. 16) susține că în sprijinul acestei ipoteze s-ar putea aduce împrejurarea că „un balaur cu cap de lup apare pe Columna lui Traian ca stindard al dacilor". Aceasta s-ar putea verifica printr-un studiu comparativ al tuturor reprezentărilor plastice, mai ales cu acelea care fac ca „vestitul balaur" să fie considerat „poate de origine irano-scitică" (*IstRom.*, I, p. 323).

[37] *Sur l'ethnogénèse des peuples balkaniques. Le dace, l'albanais et le roumain.* în *StCl*, III, 1961, p. 26.

mai plauzibilă, deşi nu este atestată în izvoarele antice, etimologia dată de acad. prof. C. Daicoviciu; anume, cuvîntul *dac* ar deriva din **daca* „cuţit", „pumnal", care „fusese arma caracteristică a acestei populaţii". Motivarea este pe deplin justificată şi din punct de vedere istoric concret: „Cazuri ca acesta, cînd o populaţie este denumită după arma ei de căpetenie, sînt destul de frecvente în istoria popoarelor vechi" [38].

Toate aceste observaţii duc la constatarea că întreaga construcţie etimologică a lui Gheorghiev n-are nici o legătură cu dacii [39]. Alţi cercetători au luat ca punct de plecare o mărturie de la sfîrşitul antichităţii: o glosă păstrată în *Lexiconul* lui Hesychius [40], δάος, pentru care Hesychius dă corespondentele greceşti: φῶς, δᾷδα, πῦρ, φλόξ, φέγγος, αὐγή; apoi adaugă: καὶ ὑπὸ Φρυγῶν λύκος. Deci, spre deosebire de conceptele de „lumină", „foc" etc. din limba greacă, δᾶος are în cea frigiană sensul de „lup". Tomaschek a subliniat la timpul său marea frecvenţă a lui δάος cu acest sens pe teritoriul frigian [41]. Dar lucrurile s-au complicat din nou cînd a fost vorba de stabilirea etimologiei cuvîntului. Astfel, Pokorny l-a pus în legătură cu răd. i.-e. **dhau̯-* „a sugruma; a comprima" [42]. Apoi, plecînd de la glosa lui Hesychius, adaugă: „davon der Volksname *Daoi, da-ci*" [43]. El se grăbeşte însă să adopte şi o a doua etimologie, propusă mai întîi de Tomaschek: **dhē* „a pune; a aşeza", care duce la *-daua* „aşezare" [44].

Mai nou s-a încercat o conciliere între cele două etimologii, dîndu-se o explicaţie „mixtă" [45]. Anume, s-a presupus că în cuvîntul *Dacus* ar fi şi

---

[38] *IstRom.* I, p. 258.

[39] Pentru valoarea etimologiilor sale, cf. I. I. Russu, *op. cit.*, p. 87, n. 5 si 88, n. 8.

[40] Hesychii Alexandrini *Lexicon*, ed. M. Schmidt, s.v.

[41] Tomaschek, *op. cit.*, p. 29.

[42] J. Pokorny, *Indogerm. Etymolog. Wörterbuch*, s.v.; I. I. Russu, *Limba traco-dacilor*, ed. II (1967), p. 101.

[43] Pokorny, *l.c.*

[44] Tomaschek, *ibid.*; această etimologie a fost adoptată şi de N. Iorga, *Ist. Românilor*, I, 1, 1936, p. 125; cfr. şi I. I. Russu, *l. c.*

[45] E. Lozovan, *Du nom ethnique des Daces*, în *Revue Internationale d'Onomastique*, XIII, 1961, p. 27—32. Dar această explicaţie „mixtă", expusă la p. 29, este în flagrantă contradicţie cu ceea ce spune autorul la începutul articolului (p. 27), anume că, pentru a admite că *Dacus* = δάος „lup", ar trebui acceptată ca sigură identitatea între limba dacă şi cea frigiană; ceea ce este imposibil. Este adevărat că dînsul face această afirmaţie în legătură cu un articol al lui Mircea Eliade (*Les Daces et les loups*, în *Numen*, 6, 1959, p. 15—31), care pleacă de la Strabo şi Hesychius pentru a pune bazele „concepţiei licantropice", comună tuturor popoarelor indo-europene. Deşi este vorba de o problemă interpretată prin prismă mitică, ce n-are nimic comun cu o cercetare ştiinţifică, redau esenţa acestei „teorii" fanteziste spre a descreţi puţin frunţile cititorilor. Pentru M. Eliade, originea acestui nume etnic este „epitetul ritual al unui grup de tineri imigranţi victorioşi... acceptat de către aborigenii învinşi şi supuşi". Amintind, la sfîrşitul articolului, că „lupii" de la Dunăre au fost supuşi de către „fiii lupoaicei" de pe Capitoliu, autorul conchide că, în perspectiva mitică a istoriei, poporul român „a fost zămislit *sub semnul lupului*, adică predestinat războaielor, invaziilor şi emigraţiilor"... Curat predestinaţie!

daos şi *-daua*, iar confuzia ar fi avut loc încă din antichitate: grecii n-ar fi putut face deosebire între cele două sensuri ale lui *Daos*. Încercare arbitrară şi fără nici un temei, căci — după cum va rezulta din cele ce urmează — pentru greci nu putea exista decît un singur sens. Dar, după glosa cu apelativul δάος, în *Lexiconul* lui Hesychius urmează una cu antroponimul corespunzător: Δᾶος. ἀγγάριος. δούλου ὄνομά τι, εἰ καὶ ἐλεύθερος καὶ εἰς κωμῳδίαν εἰσαγόμεν ς. Această glosă n-a stat aproape de loc în atenţia cercetătorilor; doar la Pape-Benseler întîlnim două referinţe sumare [46]. Anume, la accepţiunea „nume de sclavi la atenieni, îndeosebi în comedie", Hesychius figurează printre izvoarele utilizate. Dar în fraza imediat următoare se revine cu precizarea: „Totuşi se numesc astfel, după Hesychius, şi oameni liberi".

Din explicaţia sumară a glosatorului este greu de stabilit locul de provenienţă a purtătorilor numelui *Daos*, cu alte cuvinte, dacă informaţia lui pleacă de la Strabo, sau face legătura cu ceea ce spusese în glosa precedentă despre frigieni. În orice caz însă este personală precizarea privitoare la oamenii liberi. În favoarea celei de a doua alternative pledează, de altfel, şi monumentele epigrafice, pe care le vom analiza în cele ce urmează.

*

Există izvoare documentare ce atestă prezenţa frecventă a numelui *Daos* într-o regiune mult mai apropiată de Atena decît oricare dintre cele amintite pînă acum; ele confirmă, în acelaşi timp, ştirea dată de Hesychius; anume, Asia Mică, în general, şi teritoriul Frigiei în special. Astfel, într-o inscripţie de provenienţă din Frigia *Daos* apare ca nume al unei divinităţi, *Manes Daos Heliodromus Zeus*, împreună cu Hecate şi Phoebus Archegetes. Plecîndu-se de la această divinitate omonimă, *Daos* a fost apoi considerat ca avînd o semnificaţie teoforică [47]. Mai mult încă: s-a stabilit că numele *Daos* era purtat mai ales de către sclavii proveniţi din ţinuturile anatolice [48]. Într-adevăr, dintre inscripţiile cunoscute pînă acum cele mai multe provin din sudul Frigiei [49]; urmează apoi cele din Mysia [50], din Caria [51], precum şi din localităţile Milet [52], Cyzicus [53], Heracleea [54] şi Amisos [55].

Dar *Daos* este atestat şi în inscripţii de pe teritoriul Greciei. Astfel, într-o lungă dare de seamă făcută de nişte magistraţi speciali din Eleu-

46 W. Pape — G. E. Benseler, *Wörterbuch der griechischen Eigennamen*, s.v.

47 E. Sittig, *De Graecorum nominibus theophoris*. Halis Saxonum, 1911, p. 158—159.

48 W. M. Ramsay, *The Utilization of old Epigraphic Copies*, în *Journal of Hell. Studies*, XXXVIII, 1918, p. 168 sqq; Sittig, *op. cit.*, p. 158.

49 *Journal of Hell. Studies*, VIII, 1887, p. 220 şi 232; W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*. Oxford, 1895, p. 305 şi 329; CIG, III 3956b; *Papers of American School at Athens*, II, nr. 38, p. 81; *Bulletin de Correspondance Hellénique*, II, p. 265; III, p. 479; Sittig, *op. cit.* p. 159.

50 Sittig, *ibidem*.

51 *Bullet. Corr. Hell.*, XXIV, p. 63.

52 *Revue de Philologie*, 1901, p. 10.

53 *Journ. of Hell. Stud.*, XXIV, 1904, p. 33.

54 IG, II, 2927 şi III, 2437.

55 IG, III, 2267.

sis, însărcinaţi cu reconstruirea templului zeiţei Demetra şi a fiicei sale Persephone, datînd din anul 329/328 î.e.n., apare de două ori un Daos locuitor în demos Kydathenaion, un al doilea ca locuitor din Eleusis, iar un altul numai cu numele, fără altă specificare [56]. Din Atena însăşi avem două inscripţii în care apare numele *Daos:* una datată din anul 135 î.e.n. [57], cealaltă indicîndu-l ca locuitor în demos Skambonidai [58]; de asemenea, în insula Salamina este atestată prezenţa unui locuitor cu numele Daos [59]. Monumentele epigrafice atestă pe Daos şi în alte părţi ale Greciei; astfel, o inscripţie la Delos, în care printre nişte meteci figurează şi un Δᾶος Βαλά(κρου) [60]. Într-o altă inscripţie de la Epidaur este vorba de un Daos în funcţie sacerdotală (ἱερεύς), restaurînd altarul unei divinităţi [61]. În sfîrşit, din nordul bazinului Mării Egee este atestat un Daos într-o inscripţie din insula Samotrace [62], iar un altul din insula Thasos [63].

S-a amintit mai sus în treacăt circulaţia simultană în textele literare latine a lui *Davus (Davos)* şi *Dacus.* Acelaşi lucru îl atestă şi inscripţiile, dar într-o proporţie mult mai mare. Avem în această privinţă numeroase mărturii epigrafice atît de la Roma şi de pe teritoriu, cît şi din Gallia şi Hispania. Astfel, la Roma întîlnim un *C. Iulius Davos faber* [64]. Din două inscripţii de pe monumentele funerare ridicate pentru *Ti.Claudio Dao ... patrono bene merenti* şi *P.Publio Dao .. patrono ... optimo* [65] reiese că e vorba de oameni liberi care-şi au liberţii lor, alţii sînt liberţi [66]; un *Daus* este *Caesaris servus* [67], un *Davos Nomus* este sclav [68]. În Italia: *Davos Calidus* la Praeneste [69], *Davi liberti* la Capua [70], *P.Batonius Davi* la Cales [71], *Ti.Claudi Aug.l.Dai* la Capena [72], *M.Lucius M.l.Davos* la Aquileia [73]. În sfîrşit, în Gallia meridională întîlnim *P.L.Davos* într-o inscripţie de la

---

56 IG, II Add. 834b, I¹: 19;¹: 47, 1.25, 1.54.
57 *Athenische Mitteilungen*, XXI, 1896, p. 438.
58 IG, II, 5, 834b, col. I, no. 56.
59 IG, II, 5, 771b.
60 IG, XI, 2, 111, 23.
61 IG, IV, I², 550.
62 IG, XII, 8, 177, 5.
63 IG, XII, 8, 595. Pentru alte mărturii a se vedea L. Zgusta, *Die Personennamen griechischer Städte der nördlichen Schwarzmeerküste*. Prag, 1955, p. 333; IG, VII, 905 (Tanagra); VII, 3318 (Cheronea). Pentru tendinţele arhaizante ale lui Zgusta din această lucrare a se vedea K. Treimer, *L'Épigraphie pontique*, în *Orbis*, IX, 1960, p. 148—157. În lucrarea sa mai nouă, *Kleinasiatische Personennamen* (Praga, 1964) Zgusta susţine că Δᾶος este, ca origine, „thrakisch und phrygisch" (p. 144, n. 64).
64 CIL, VI, 5866.
65 CIL, VI, 14993 şi 25170a.
66 CIL, VI, 25650; 27489; 35612; *Notizie degli Scavi*, 1904, p. 438; cf. şi G. G. Mateescu, *I Traci nelle epigrafi di Roma*, în *EDR*, I, 1923, p. 218, care spune că *Davus* este „nome daco-frigio".
67 CIL, VI, 33555.
68 CIL, VI, 19221.
69 CIL, XIV, 2877.
70 CIL, X, 4016.
71 CIL, X, 4674.
72 CIL, XI, 3885.
73 CIL, suppl. Ital., 1193.

Narbo[74], iar în Hispania *Davus* şi *L... Davus* pe două vase de la Tarraco[75]. Toate aceste inscripţii, atît de la Roma şi din Italia, cît şi din Gallia şi Hispania, datează, probabil, din epoca imperială[76]. Din aceeaşi epocă există însă şi numeroase monumente epigrafice în care apare numele *Dacus;* una din ele este sigur datată la începutul domniei Flaviilor[77].

Din analiza critică a izvoarelor literare, precum şi din confruntarea lor cu interpretările ce li s-au dat în cursul timpului de către istorici şi lingvişti, români şi străini, se desprind cîteva constatări şi concluzii. Izvoarele literare nu ne oferă nici un element sigur pe baza căruia să se poată stabili că *Daos* ar reprezenta o numire mai veche a dacilor şi, în consecinţă, să permită o identificare a lui cu *Dakos.* În ceea ce priveşte mărturia lui Strabo, considerată a fi argumentul cel mai puternic în favoarea acestei identificări, ea reflectă mai de grabă o stare de lucruri de la Atena, aşa cum fusese zugrăvită de comedia neo-atică, pe care Geograful încearcă s-o coroboreze cu o ipoteză personală, bazată pe o simplă deducţie.

În istoriografia noastră cercetătorii au adoptat una sau alta din ipotezele formulate, impunîndu-se în cele din urmă, cu o singură rezervă, o ipoteză mai veche a lui Pârvan, pe care însuşi autorul ei a infirmat-o ulterior.

Nu avem nici un izvor literar care să ateste în mod sigur existenţa unei populaţii numită Δᾶοι în Peninsula Balcanică. Încercările lingviştilor de a demonstra etimologic filiaţia Δᾶος — Δᾶκος nu sînt de loc concludente; dimpotrivă; ele sugerează mai de grabă noi direcţii de investigaţie. În sfîrşit, persistenţa lui *Davos (Davus)* în texte literare şi epigrafice într-o epocă în care paralel cu el era în circulaţie şi *Dacus* constituie o dovadă incontestabilă că între aceste două nume nu poate fi nici o relaţie de natură etimologică sau etnică.

În schimb, monumentele epigrafice, atît greceşti cît şi latine, cu toată impreciziunea lor cronologică, ne indică noi căi spre o soluţionare mai satisfăcătoare a problemei în discuţie. Anume, vasta arie de răspîndire a numelui *Daos* (cum apare cel puţin în inscripţiile enumerate mai sus) ne îndreptăţeşte să privim semnificaţia lui într-o perspectivă diferită. Deşi contururile acestei perspective nu apar încă, din cauza unei documentări incomplete, destul de clare, se poate totuşi stabili că pe teritoriul Asiei Mici, cu deosebire în Frigia, numele *Daos* era frecvent întrebuinţat. Dat fiind că Frigia şi regiunile învecinate erau cunoscute ca furnizoare de sclavi pînă tîrziu în epoca romană, pare firesc ca *Daos* să figureze ca nume obişnuit purtat de sclavi la Atena încă din sec. al IV-lea î.e.n. Aceasta cu atît mai mult cu cît la Atena şi în alte părţi ale lumii greceşti sînt atestaţi cu acest nume nu numai sclavi, ci şi oameni liberi, meteci cu reşedinţe stabile, unii dintre ei îndeplinind chiar anumite func-

74 CIL, XII, 4758.
75 CIL, II, 4970^{162} şi ^{254}.
76 A se vedea G. G. Mateescu, *op. cit.*, p. 208, n. 6.
77 *Ibidem*, p. 84 şi n. 2.

ții obștești și religioase. Atare situație rezultată din știrile epigrafice constituie o dovadă elocventă despre existența unor strînse legături între Grecia și teritoriile respective din Asia Mică. Iată de ce monumentele epigrafice amintite ne dau temeiuri serioase pentru a căuta proveniența numelui *Daos* mai de grabă în Asia Mică decît pe meleagurile îndepărtate ale Daciei.

De aici mai rezultă și o altă consecință: *Daos* nu mai poate fi considerat un *ethnikon* (cum s-a susținut), ci este un antroponim obișnuit, frecvent în rîndurile populațiilor din Frigia și din împrejurimi. Este elocventă în această ordine de idei asocierea pe care o face Lucian din Samosata între *Daos* și *Tibios*, ca personaje de comedie [78]; cel de-al doilea nume este tipic pentru sclavii proveniți din Paflagonia [79]. Această asociere este mai aproape de realitate decît aceea dintre *Daos* și *Getas*.

NICOLAE LASCU

DAOS, DAVOS (DAVUS) — SCHIAVI DACI ?

(Riassunto)

Dopo un'analisi approfondita delle notizie tramandateci dagli autori antichi sui nomi *Daos, Davos (Davus)*, l'autore procede all'esame critico della loro interpretazione da parte degli studiosi moderni, storici e linguisti, i quali, salvo qualche dubbio, li hanno messo in relazione con i Daci, traendo poi le somme che seguono.

Le fonti letterarie non forniscono alcun elemento sicuro che ci metta in grado di sostenere che *Daos* rappresenti un nome più antico dei Daci e di identificarlo quindi con *Dakos*. D'altra parte, i tentativi dei linguisti di dimostrare con l'aiuto della etimologia tale discendenza non sono riusciti concludenti. Finalmente, la presenza di *Davos (Davus)* nei testi letterari in un'epoca in cui vi era frequente anche *Dacus* costituisce una riprova che tra questi due nomi non puo esistere nessuna relazione di natura etimologica o etnica.

Le fonti epigrafiche ci rivelano invece una vasta area di diffusione del nome *Daos* sul territorio dell'Asia Minore, in particolar modo nella Frigia e nelle regioni circostanti, che erano note nell'antichità quali fornitrici di schiavi per la Grecia. L'autore è propenso quindi a cercare la provenienza del nome *Daos* piuttosto nell' Asia Minore che non nelle lontane contrade della Dacia. A sostegno di tale soluzione del problema si aggiunge anche la testimonianza di una fonte letteraria, dove *Daos* viene associato a *Tibios*, nome tipico per gli schiavi provenienti dalla Paflagonia. Tale associazione sembra più vicina alla realtà dei fatti.

---

[78] Luciani *de saltatione*, 29.
[79] Wallon, *op. cit.*, p. 171.